

Το Αόρατο Υποκείμενο

Αλέξανδρος Σχισμένος

Μέσα στη δίνη της εποχής, γύρω μας, μέσα μας, οι σημασιολογικές επενδύσεις των δυτικών κοινωνιών αποδεικνύονται φαύλες και οι οάσεις που προσέφεραν αντικατοπτρισμοί στην έρημο. Ωστόσο, ένα νέο περιεχόμενο φαίνεται πως αναδύεται, μία νέα συνολική πολιτική πρόταση διαμορφώνεται μέσα από το κίνημα της άμεσης δημοκρατίας που επικεντρώνεται, δίχως να περιορίζεται, στις πλατείες αυτού του κόσμου. Μια πρόταση όχι απλώς αντισυστημική [1] αλλά **εξω-συστημική**, πέρα από το πλαίσιο που το σύστημα εξουσίας προβλέπει.

Η συζήτηση στους ριζοσπαστικούς κύκλους, στην προσπάθεια να αναγνωρίσουν στοιχεία της ταυτότητάς τους στο κίνημα, περιστρέφεται γύρω από δύο κυρίαρχους πόλους. Θα τους αναφέρω, για να προσπαθήσω συνοπτικά να επισημάνω από πού πηγάζουν και γιατί είναι ουσιαστικά στέρφοι. Ο ένας είναι η απόπειρα θεωρητικού σχεδιασμού ενός «καθεστώτος» άμεσης δημοκρατίας, ο άλλος η αναζήτηση του Υποκειμένου του. Είναι σαφές πώς τα δύο αυτά αιτήματα συνδέονται και ανατροφοδοτούνται.

Θα ξεκινήσω με μία διευκρίνιση. Η πληρότητα ενός θεωρητικού συστήματος [2] οφείλει να θεμελιώνεται σε κάποια αξιώματα, κάποιες δηλαδή αναπόδεικτες πλην όμως απαραίτητες θέσεις. Ένα θεωρητικό πολιτικό σύστημα, τύπου Πλάτωνα ή Μαρξ, οφείλει να θεμελιώνεται σε έναν αναπόδεικτο, πλην όμως αναγκαίο, καθορισμό της κοινωνίας. Δυστυχώς ή ευτυχώς, η κοινωνία είναι η πηγή όλων των καθορισμών και το πεδίο δοκιμασίας και πραγμάτωσής τους. Κάθε μεταφυσική σύλληψη αποτυγχάνει να συλλάβει το πραγματικό κοινωνικό γίγνεσθαι. Μας απομένει η εμπειρία, η κριτική και η πράξη.

Μία δεύτερη διευκρίνιση. Το τελευταίο δεν σημαίνει πως η πράξη είναι τυφλή, πόσο μάλλον η πολιτική πράξη. Ακριβώς επειδή η κοινωνία είναι η πηγή όλων των καθορισμών και συνεπώς των

αξιών, ενέχει τη δυνατότητα της αλλαγής τους, ενέχει επίσης την ευθύνη της επιλογής τους.

Ερχόμαστε στην άμεση δημοκρατία. Ποια είναι η ως τώρα εμπειρία των αμεσοδημοκρατικών συνελεύσεων;

Πρώτον, πως αποτελούν το μοναδικό πλαίσιο, ώστε να γίνει μία διαβούλευση και συζήτηση που να εμπλέκει ενεργά και ισότιμα τον καθένα. Η έλλειψη αντιπροσώπων, ο ισότιμος λόγος, η πλήρης ελευθερία λόγου, η απουσία ιεραρχίας, η ψήφιση προτάσεων και όχι προσώπων, ο ίσος χρόνος, είναι τα θεσμικά χαρακτηριστικά κάθε ελεύθερης πολιτικής διαβούλευσης. Είναι επίσης οι προϋποθέσεις κάθε ελεύθερης πολιτικής απόφασης.

Δεύτερον, η εμπειρία της πλατείας Συντάγματος δείχνει πως κάθε αμεσοδημοκρατική συνέλευση έχει το πεδίο δικαιοδοσίας της. Η συνέλευση του Συντάγματος είχε ως δικαιοδοσία την πλατεία [3], στην οποία το κίνημα αυτοοργανώθηκε αμέσως, τη διαμαρτυρία απέναντι στη Βουλή, την έμπρακτη αμφισβήτηση της εξουσίας του κράτους στον δημόσιο χώρο. Οι αμεσοδημοκρατικές συνελεύσεις γειτονιών την αυτοοργάνωση της γειτονιάς και ούτω καθεξής. Δεν μπορεί φυσικά να υπάρχει μία αμεσοδημοκρατική συνέλευση που να αποφασίζει για έναν γεωπολιτικό χώρο μέχρι τα σύνορα του σημερινού ελληνικού κράτους. Μονάχα ίσως μία ομοσπονδία συνελεύσεων, για ζητήματα που θα προκύψουν ως εντελώς καινούργια, αφού τα σύνορα πλέον αποκτούν άλλη σημασία. Είναι επίσης δικαιοδοσία της κάθε συνέλευσης να αποφασίσει τους κανόνες της, και άλλους κανόνες θα έχει μία συνέλευση 300 ατόμων, άλλους μία 30.000. Εξάλλου, είναι παράλογο οι 300 να αποφασίζουν για τα 10 εκατομμύρια. Δεν είναι;

Τρίτον, πως η άμεση δημοκρατία είναι το μοναδικό πεδίο ώστε να αναστοχαστούμε πάνω στην άμεση δημοκρατία. Πέρα από πολιτική πράξη με τη στενή έννοια, είναι μια πράξη θέσμησης και ένας χώρος πολιτικής παιδείας. Και ακριβώς αυτή η ανα-δημιουργική κυκλικότητα, πράξης, κριτικής και πράξης οδηγεί την αυτοθέσμηση και την αυτονομία, δηλαδή τη ρητή συνειδητή θέσμηση νόμων που τίθενται διαρκώς υπό συζήτηση.

Είναι σαφές πως κάθε θεωρητικό μοντέλο, αν θέλει να είναι πλήρες, θα αποτύχει. Όσο σκεφτόμαστε την άμεση δημοκρατία με όρους «καθεστώτος», όσο σκεφτόμαστε προβλήματα της σύγχρονης κρατικής πολιτικής, με σύνορα έθνους-κράτους, θα καταλήγουμε σε αδιέξοδο. Η Αριστερά έχει ανάγκη από ένα θεωρητικό μοντέλο, γιατί είναι ο κυρίαρχος τρόπος αντίληψης της κοινωνικής πραγματικότητας από τη μαρξιστική σκοπιά. Κάθε πολιτική φιλοσοφία της ετερονομίας, που υποθέτει δηλαδή πως υπάρχουν εξωκοινωνικοί νόμοι που κινούν την ιστορία, έχει ανάγκη από ένα υπερβασιακό Υποκείμενο που να αποτελεί τον φορέα της κίνησης αυτής, όσο τουλάχιστον ο θεός δεν εμφανίζεται αυτοπροσώπως. Αυτό μπορεί να είναι το «προλεταριάτο», η «Εκκλησία», οι «πιστοί», οι «φιλόσοφοι», οι «Έλληνες», οποιαδήποτε λέξη περιγράφει μία υπερβατική συλλογική βούληση που υπερβαίνει τις ατομικότητες και τις ενσωματώνει πλήρως [4]. Κάθε ετερόνομη κοινωνική θέσμιση βρίσκει σε αυτήν τη λέξη τη δικαίωση της εξουσίας της. Όταν θέλουμε να υφαρπάξουμε την εξουσία του ατόμου, το αντικαθιστούμε με ένα «νομικό πρόσωπο» με την ευρύτετη έννοια.

Κι έτσι η αναζήτηση ενός Υποκειμένου φορέα της επανάστασης είναι ένας σκόπελος όπου συντρίβεται η ριζοσπαστική σκέψη. Είναι η γνωστή μεταφυσική της Αριστεράς. Είναι οι πρεκάριοι; Είναι οι εξεγερμένοι; Ποιοι θα πάρουν την απόφαση στο όνομα τίνος; Και όμως, στις αμεσοδημοκρατικές συνελεύσεις, έλειψε κάτι τέτοιο. Ο καθένας συμμετείχε. Οι πιο σκληροπυρηνικοί “επαναστάτες” είπαν: «άρα οι πλατείες δεν είναι τίποτα», και έβγαλαν και αφίσες προλεταριακής επανάστασης. Οι πιο θεωρητικοί λένε, «άρα κάποιος κρύβεται από πίσω». Και πάμε ξανά. Είναι οι αναρχικοί; Είναι οι εργάτες; Μα δεν είναι.

Η εμπειρία δείχνει πως το Υποκείμενο της άμεσης δημοκρατίας είναι απλώς το φυσικό υποκείμενο. Ο Κώστας, η Βάσω, ο Γιώργος, κτλ, κτλ. Το φυσικό πρόσωπο. Με το πρόσωπό του και την ευθύνη της ατομικής του γνώμης και πράξης. Ο Καστοριάδης ορίζει την **ανθρώπινη υποκειμενικότητα** ως τον φορέα της ατομικής αυτονομίας, ως το αυτόνομο άτομο. Χαρακτηριστικά της θεωρεί

την ανακλαστική στοχαστικότητα και τη διαβουλευμένη δραστηριότητα. Να σκέφτεται για τις πράξεις και να ενεργεί συνειδητά. Και η συνέλευση, όταν αποφασίζει και πραγματώνει την απόφαση είναι το πεδίο όπου συγκλίνουν και δρουν οι υποκειμενικότητες. Τα αυτεξούσια άτομα. Το σύνολο της δράσης τους υπερβαίνει βεβαίως το απλώς άθροισμα των ατομικών δράσεων, ακριβώς επειδή αναφέρεται σε ένα ευρύτερο πεδίο, το κοινωνικό και ακριβώς επειδή οι κοινωνικές σχέσεις δημιουργούν το δικό τους δίκτυο ισχύος και απόφασης. Όμως το δίκτυο αυτό στο πολιτικό επίπεδο της κοινωνικής αυτονομίας δεν είναι σταθερό, η εξουσία δεν ανήκει σε κάποιον, ασκείται από όλους εν δυνάμει. Είναι δικαιοδοσία του πολιτικού σώματος να αυτοκαθοριστεί και αυτός ο αυτοκαθορισμός, αν μιλάμε για ελευθερία, δεν μπορεί να αναφέρεται σε οτιδήποτε εκτός του σώματος αυτού, σε οποιονδήποτε πέραν της κάθε υποκειμενικότητας.

Αν κάνουμε το λάθος να ορίσουμε έναν γενικό όρο (π.χ. το «λαό») ως θεμέλιο της πολιτικής συγκρότησης, αντί για τον πολίτη, τότε ξανά ανακαλύπτουμε το υπερβασιακό Υποκείμενο και ανοίγει το χάσμα μεταξύ της πραγματικής πολιτικής δράσης των ατόμων και της υποθετικής συλλογικής βούλησης. Ακόμη και ο όρος του Νέγκρι «πλήθος»[5] υποκαθιστά τα φυσικά πρόσωπα και ανοίγει ερωτήματα του τύπου: «κάθε πλήθος είναι πολιτικό; κάθε μάζωξη ανθρώπων είναι πλήθος; εξαρτάται από τον αριθμό; από την πράξη; εκ των προτέρων καθορίζεται ή εκ των υστέρων;» και ούτω καθεξής. Αν ο όρος αναδιανομής και άσκησης της κοινωνικής εξουσίας δεν είναι ο πολίτης, αλλά το Υποκείμενο, τότε ξανά τίθεται ισχυρό το ζήτημα της εκπροσώπησης. Τίθεται επίσης ως αδιέξοδο το ζήτημα της μειοψηφίας και της πλειοψηφίας, καθώς θεωρούνται ως στεγανά, ενώ σε μία αμεσοδημοκρατική διαδικασία επιλύεται απλά, καθώς μειοψηφίες και πλειοψηφίες αποτελούν διαρκώς μεταβλητές συνιστώσες που αντιστοιχούν σε συγκεκριμένες αποφάσεις.

Η ανάδυση της ανθρώπινης υποκειμενικότητας αποτελεί μια δυναμικότητα του κάθε ανθρώπινου όντος, αλλά όχι αναγκαιότητα,

αποτελεί μία ιστορική δημιουργία, του προτάγματος της αυτονομίας, μίας θέσμησης που να προσφέρει ένα νόημα ανοιχτό –εν αντιθέσει προς την κλειστότητα της ετερονομίας– μίας αυτόνομης κοινωνίας.

Αυτήν την κοινωνία, αυτήν την πολιτική παιδεία αναζητούμε στις συνελεύσεις που αναδύονται μέσα από την ελεύθερη επικοινωνία μας σαν συλλογικά άτομα με άλλα συλλογικά άτομα. Καθώς την αναζητούμε, την πραγματώνουμε κιόλας. Όσο στενεύουν τα όρια της εξουσίας του κράτους, ανοίγει η δημόσια ελευθερία. Είναι ο μόνος τρόπος.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ:

1. Εξάλλου τέτοια, αν πιστέψουμε τον κύριο Τάκη Φωτόπουλο (Ε, 22/10/11) έχει μόνο το ΚΚΕ (!)
2. Έστω και αν αυτό είναι τόσο αυστηρό όπως η μαθηματική λογική, όπως απέδειξε ο Goedel.
3. Η συνέλευση της πλατείας Συντάγματος έλυσε τα ζητήματα της αυτοτροφοδοσίας, της αυτοδιαχείρισης του δεδομένου χώρου ακόμη και της αυτοάμυνάς της και έθεσε γενικότερα ζητήματα συνολικής θέσμησης ως ανοιχτά ερωτήματα προς σκέψη. Μετά τις 30 Ιούνη σταμάτησε, δίχως ορατό αντικείμενο πρακτικής διεκδίκησης (εννοώ άμεση δράση). Συνέχισε να λειτουργεί μία μικρότερη «θεματική συνέλευση άμεσης δημοκρατίας», που ήταν ακριβώς αυτό, ένας κύκλος επεξεργασίας και συζήτησης. Αν ισχυριζόταν πως είναι η συνέλευση του Συντάγματος, θα έλεγε ψέματα. Φυσικά, δεν το ισχυρίστηκε ποτέ. Στις 19 και 20 Οκτώβρη οι καθεστωτικές δυνάμεις (ΜΑΤ, ΚΚΕ) έκαναν το παν για να την εμποδίσουν να ξανασηματιστεί. Απέτυχαν, όχι μόνο γιατί ο κόσμος αντιστάθηκε, αλλά και γιατί το πνεύμα της άμεσης δημοκρατίας έχει διαχυθεί πλέον σε γειτονιές και μικρότερους ελεύθερους χώρους.
4. «Όταν το έθνος συζητάει, δεν το διακόπτει κανένας» είπε ο αββάς Σεγιές στον βασιλικό αντιπρόσωπο. Ως τότε, ο βασιλιάς ήταν η Γαλλία.
5. Multitude, δηλαδή πολλαπλότητα. Το «πλήθος» είναι κάπως βεβιασμένη μετάφραση με ξεκάθαρες συνέπειες.

